

SUPERSTRUČNÝ VÝTAH Z LEXIKOLOGIE

ZÁKLADNÍ POJMY		
LEXIKOLOGIE disciplína zabývající se teorií lexikonu jako součástí jazykového systému blízko k lexikologii má LEXIKOGRAFIE – definice slov, ale i teoretický popis lexikonu LEXIKON nejbohatší rovina systému jazyka; včetně vztahů paradigm. a syntagm., tedy systém (vs. slovní zásoba – jen úhrn lexémů) do lexikologie patří i terminologie a slovotvorba	SLOVO intuitivně vymezená základní jazyková jednotka (mnoho problémů s hranicemi) LEXÉM slovo nebo víceslovná kombinace jakožto abstraktní funkční jednotka lexikonu (u flektivního jazyka zahrnující jeho flektivní tvary) POJMENOVÁNÍ přiřazení jazykové formy k určitému obsahu (i výsledek tohoto přiřazení) (onomaziologický pohled - slovotvorba)	vztah lexikonu a gramatiky: -škála, na jednom konci pravidla sémantická, především kolokabilita (nedodržení -> neporozumění); na druhém konci pravidla gramatická, kterých je málo, ale jsou závazná (nedodržení -> pouze nesprávnost); 99 % všech jazykových jednotek a pravidel tvoří lexikon -mnoho jevů je na hranici mezi lexikonem a gramatikou (slovní druhy, slovotvorba)
LEXIKÁLNÍ SÉMANTIKA		
SÉMANTIKA -lex. sémantika se prolíná celou lexikologií, význam je to, co nás v konečném důsledku zajímá, ať už jde o samostatný lexém nebo o vztahy v rámci lexikonu, vztahy mezi lexémy vs. sémiotika, sémiologie – spíš filozofické disciplíny, obecnější chápání významu, znaků (Peirce, ikon, index, symbol, Ogden-Richards trojúhelník, de Saussure označující a označovaný) SÉMAZIOLOGIE – od formy k významu („co znamená slovo xy?“) - výkladové slovníky, sémantika ONOMAZIOLOGIE – od významu k formě („jak se řekne ...?“) - tezaurus, slovník synonym, slovotvorba	význam lexikální – lexém má potenciální významy, ze kterých se v textu realizuje pouze jedna (významy ve výkl. slovníku) vs. textový význam – význam slova v textu, který je situačně závislý > langue a parole (systém a text) sémantika a slovní druhy: autosémantické: mají lexikální význam synsémantické: mají spíš gramatickou nebo syntaktickou funkci ve větě, příp. význam pragmatický, deiktický (plus často zbytky lex. významu)	vztahy mezi lexémy založené na lex. významu (příp. vztahy mezi jednotlivými významy lexémů): homonymie, polysémie, synonymie, opozitnost, hypo/hyperonymie, meronymie, metafora, metonymie (NESČ) konkrétum: v tradiční jazykovědě substantivum mající denotát fyzické povahy; jako jazyková kategorie obtížně definovatelné, podobně jako jeho protipól abstraktum
PARADIGMATICKÉ A SYNTAGMATICKÉ VZTAHY V LEXIKONU		
PARADIGMATIKA vs. SYNTAGMATIKA langue (systém) vs. parole (text) „v hlavě“ vs. v textech (v korpusu) substituce vs. kombinace třída podobných prvků vs. sém. kompatibilita vertikální vs. horizontální	SYNTAGMATICKÉ VZTAHY (parole) všechny lexémy se spojují s dalšími lexémy (výjimka: interjekce) – kombinatorický princip jazyka lexikální syntagma: kombinace aspoň dvou lexémů (zpravidla tvarů); je podmíněná jejich vzájemnou sémantickou kompatibilitou (<i>psát do sešitu, psát rychle, modré šaty</i>) ale POZOR: existují i syntagmata langueová (ustálené kolokace, frazémy, vícesl. termíny) = víceslovné lexémy KOLOKACE spojení dvou a více slov, které je častější, než kdyby to bylo dáno prostou náhodou (smysluplné ustálené spojení) typy kolokací: KOLOKACE V UŽŠÍM SMYSLU ustálené smysluplné spojení bez dalších speciálních rysů (<i>světle zelený, letní prázdniny, odbočit doprava</i>) TERMÍNOVÉ KOLOKACE = víceslovné termíny (důraz na přesnost a jednoznačnost) (<i>šedá kůra mozková, oxid uhličitý</i>) PROPRIÁLNÍ KOLOKACE = víceslovná vlastní jména (<i>Malá Strana, Karlovy Vary, Jizerské hory</i>) FRAZÉMY/IDIOMY obsahují anomálii formální a/nebo sémantickou -příklady anomálií: monokolokabilní slovo (pojí se jen s velmi omezenou skupinou dalších slov), postpozice, neshoda přívlastku se substantivem, anomálně vysoká frekvence spojení, sémantické: metafora, nesoučtovost významů TYPY FRAZÉMŮ/IDIOMŮ: I. kolokační frazémy (<i>mít něčeho plné zuby, chytat lelky, od oka, zbrusu nový</i>), v jejich rámci můžeme ještě vymezit přirovnání (<i>hlad jako vlk, studený jako led</i>) a binomiály (<i>křížem krážem, jakž takž</i>) II. propoziční frazémy (nejsou to vlastně kolokace, ale celé věty) (<i>Už ani slovo. To se říká kdovi jestli.</i>), v jejich rámci můžeme ještě vymezit přísloví (s mravním ponaučením), pranostiky (týkají se ročních dob a počasí), formule s pragmatickou funkcí (<i>Dobrý den. Mockerát děkuju. Není zač.</i>)	
LEXIKOGRAFIE		
TYPY SLOVNÍKŮ (jazykových, tedy nikoli encyklopedických) VÝKLADOVÉ (PSJČ, SSJČ, SSČ, ASSČ) PŘEKLADOVÉ DIACHRONNÍ (Gebauer: Slovník staročeský) ETYMOLOGICKÉ (podtyp diachronních) FREKVENČNÍ TEZAURUS RETROGRÁDNÍ (tříděné dle abecedy od konce slova) NÁŘEČNÍ AUTORSKÉ (Slovník Karla Čapka) FRAZEOLOGICKÉ (SČFI) ONOMASTICKÉ S. NEOLOGISMŮ GRAMATICKO-SYNTAKTICKÉ (např. valenční) TERMINOLOGICKÉ KOLOKAČNÍ	významné slovníky češtiny: Jungmannův Slovník česko-německý (1834-1839) (směska – výkladovo-překladovo-terminologický) Příruční slovník jazyka českého (1935-1957) Slovník spisovného jazyka českého (1960-1971) Slovník spisovni češtiny pro školu a veřejnost (1978, upravené vydání 1994) ASSČ (vzniká od 2012) Rejzek: Český etymologický slovník (2001, rozšířené 2015) Slovník české frazeologie a idiomatiky (1983-94, 2009) Klégr: Tezaurus jazyka českého (2007) doporučujeme: Collins Cobuild English Dictionary (1995) Macmillan Collocations Dictionary (2010)	Překladová lexikografie -čím je pro výkladový slovník definice nějakého slova, tím je pro překladový slovník překladový ekvivalent 1. ekvivalence částečná (zdaleka nejčastější): a) z hlediska formálního (jedno slovo neodpovídá jednomu slovu), b) z hlediska sémantického (hesla si neodpovídají co do významů) 2. ekvivalence úplná – omezená v podstatě jen na terminologii 3. ekvivalence nulová (velmi vzácně)– výrazu ve zdrojovém jazyce neodpovídá žádný protějšek v jazyce cílovém - lze nahradit definicí, ale neexistuje (lexikalizovaný) překladový ekvivalent (<i>prozvonit, utopenec, skandinávské hygge</i>) false friends – protějšky, které jsou si formálně podobné, ale neodpovídají si významově (<i>pathetic, gymnasium, actual</i>)